

Stofnun þjóðgarðs á miðhálandi Íslands:

Greining tækifæra með stofnun þjóðgarðs á byggðaðróun og atvinnulíf
og tillögur að helstu áherslum í atvinnustefnu

Í apríl 2018 skipaði umhverfis- og auðlindaráðherra þverpólitíska nefnd um stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu. Henni var falið það hlutverk að vinna að tillögum um stofnun slíks verndarsvæðis. Nefndin mun skila lokatillögum sínum til ráðherra í september 2019. Tillögurnar sem nefndinni var falið að vinna að eru:

- Greining tækifæra með stofnun þjóðgarðs á byggðaðróun og atvinnulíf
- Tillögur að helstu áherslum í atvinnustefnu
- Skilgreining á mörkum þjóðgarðsins
- Setja fram áherslur um skiptingu landssvæða innan þjóðgarðsins í verndarflokka
- Fjalla um hugsanlegar aðkomuleiðir og þjónustumiðstöðvar, svæðisskiptingu og rekstrarsvæði
- Tillögur að helstu áherslum í stjórnunar- og verndaráætlun
- Tillögur að lagafrumvarpi um þjóðgarðinn sem tekur til stjórnskipulags
- Áætlun um fjármögnun fyrir stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu

Þetta skjal inniheldur textadrög nefndar er varða fyrstu tvo liðina, þ.e. þau mögulegu tækifæri fyrir byggðaðróun og atvinnulíf sem fylgt geta stofnun þjóðgarðs og tillögur að helstu áherslum í atvinnustefnu.

Lögð er áhersla á að skjalið fer í samráðsgáttina sem drög/texti í vinnslu. Því getur skjalið tekið breytingum eftir að athugasemdir hafa borist nefnd.

Inngangur

Miðhálandið er í samhengi skipulagsmála almennt afmarkað af línu sem dregin var í *Svæðisskipulagi Miðhálandis Íslands 2015*, sem staðfest var árið 1999. Þessi lína var dregin á milli heimalanda og afrétta og aðlöguð staðbundið í samráði við sveitarstjórnir og aðra hagsmunaaðila. Þegar þingsályktun um Landsskipulagsstefnu 2015–2026 var samþykkt á Alþingi árið 2016 kom hún í stað svæðisskipulags miðhálandisins og tók yfir stefnumótandi þætti þess. Í Landsskipulagsstefnu er stefna um skipulagsmál á miðhálandinu miðuð við afmörkun þess eins og það var skilgreint í *Svæðisskipulagi Miðhálandis Íslands 2015*. Hluti af verkefni nefndarinnar er að leggja til endanleg mörk miðhálandisþjóðgarðs.

Miðhálandið tekur yfir um 40% af flatarmáli landsins og er eitt stærsta svæði í Evrópu þar sem ekki er föst búseta. Þar má finna eldfjöll, jökla, vatnsmiklar ár og fossa, litrík háhitasvæði, víðfeðm hraun og svartar sandauðnir sem kallast á við viðkvæmar gróðurvinjar. Sem jarðfræðileg heild er miðhálandið tilkomumikið svæði þar sem náíð samspil elds og íss síðustu 2,6 milljónir ára hefur skapað heild sem á enga sína líka á jörðinni. Innan miðhálandisins eru stærstu víðerni landsins. Á svæðinu er nú þegar mikill fjöldi náttúruminja og samfelldra svæða sem njóta verndar að einhverju leyti. Mannvirki eru ekki viðamikil og dreifð um hálandið. Landnytjar eru mismiklar. Á stórum svæðum takmarkar hrjóstrugt landslagið nýtingu lands en á öðrum svæðum má finna margvíslega landnýtingu, s.s. beitarnot, veiðihlunnindi, ferðaþjónustu, útivist og orkuvinnslu.

Markmið með stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu er að vernda náttúruleg vistkerfi, jarðminjar, landslag og menningarminjar og ná utan um ofangreind náttúruverðmæti á heildstæðan hátt. Til að það markmið náist er mikilvægt að stjórnfyrirkomulag þjóðgarðsins byggji á víðtæku samstarfi ríkis, sveitarfélaga og annarra hagaðila. Einnig er nauðsynlegt að nærsvæði þjóðgarðsins geti nýtt sér stofnun hans á jákvæðan hátt til að styrkja byggð og atvinnustarfsemi og til sjálfbærrar hefðbundinnar nýtingar. Þá er einnig mikilvægt að við stofnun þjóðgarðs verði unnið að almennum markmiðum þjóðgarða samkvæmt íslenskum náttúruverndarlögum, svo sem að tryggja aðgang almennings til útivistar sem og að leggja áherslu á fræðslu og upplýsingar.

Greining tækifæra með stofnun miðhálandisþjóðgarðs á byggðapróun og atvinnulíf

Vernd náttúru- og menningarminja er almennt helsta ástæða þess að landsvæði hafa verið gerð að þjóðgörðum víða um heim. Undanfarin ár hafa jákvæð samfélagsleg áhrif einnig verið nefnd í auknum mæli sem rök fyrir stofnun þeirra, enda hafa rannsóknir sýnt að þau geti fylgt þjóðgörðum. Stofnun slíkra verndarsvæða er þannig talin geta falið í sér ýmis tækifæri sem ýtt geta undir byggðapróun og atvinnulíf nærsamfélaga.

Mynd 1 sýnir tækifæri sem geta að mati nefndar fylgt stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu. Vert er að taka fram að skörun er á milli flokka/tækifæra á myndinni. Til dæmis á milli tækifæranna *Þjónusta*, *Útivist/ferðaþjónusta* og *Vörur*. Til að mynda væri hægt að setja *ferðaþjónustu* sem undirflokk flokksins *Vörur* eða flokksins *Þjónusta*. Hins vegar útskýra undirflokkar þeirra tækifæra sem eru skilgreind á **mynd 1** nánar hugmyndina á bakvið umrædd heiti. Þá er gerð frekari grein fyrir skilgreiningum á tækifærunum í framhaldi af **mynd 1**.

Mynd 1

Hver eru möguleg tækifæri?

Innviðir	Þjónusta	Útivist/ ferðaþjónusta	Vörur	Rekstur	Rannsóknir	Samræmt valddreift verklag	Dreifing ferða- manna
Nýfram- Kvæmdir	Veitingar	Náttúruferða- mennska	Mörkun/auð- kenning vara (e. branding)	Störf hjá þjóðgarði	Rannsóknar- störf	Samfélags- sátt um náttúru- vernd	Öflugar gáttir
Viðhald	Gisting Fræðsla	Samstarf	Umhverfis- vottaður landbúnaður	Verkefni	Þekkingar- og rannsóknar- setur		Áfanga- staða- áætlanir sveitar- félaga
			Sjálfbær orka		Menntun		

INNVIÐIR

Í lögum um náttúruvernd segir að í þjóðgörðum skuli tryggja aðgang almennings til útivistar þannig að almenningur kynnist náttúru og sögu svæðisins.

Mikilvægt er að tryggja að sú áhersla sem lögð er á aðgengi almennings í náttúruverndarlögum verði staðfest í stjórnunar- og verndaráætlun væntanlegs þjóðgarðs á miðhálandi Íslands. Í ljósi þess að náttúruvernd er aðalmarkmið þjóðgarða er jafnframt mikilvægt að fyrirbyggja að álag sem fylgt getur aðgengi almennings valdi raski eða skemmdum á miðhálandinu. Í landsskipulagsstefnu íslenskra stjórnvalda segir meðal annars að standa verði vörð um náttúru og landslag miðhálandisins vegna náttúruverndargildis og mikilvægis fyrir útivist og að öll uppbygging innviða á miðhálandinu taki mið af sérstöðu svæðisins.

Ljóst er að ofangreind markmið; vernd náttúru, landslags og minja annars vegar og tryggt aðgengi til útivistar hins vegar, þurfa að fara saman í þjóðgarði á miðhálandinu. Líklegt er að stofnun miðhálandisþjóðgarðs hefði í för með sér aukinn áhuga fólks á að ferðast um svæðið og þar af leiðandi aukna þörf á innviðum og viðhaldi þeirra. Miðhálandið er hins vegar mjög viðkvæm auðlind og því þyrfti að huga vel að því að öll innviðagerð í þágu útivistar, ferðaþjónustu og samgangna sé talin ásættanleg og að leitast verði eftir því að ná sem mestu jafnvægi milli hennar og verndunar náttúru- og menningarminja.

Einnig þarf að hafa að markmiði að sú uppbygging sem farið er í gagnist nærsamfélagi s.s. vegir að þjóðgarði, íbúðarhúsnæði fyrir starfsfólk þjóðgarðs og þjónustufyrirtækja í nágrenni þjóðgarðs. Innviðir sem um ræðir í þjóðgarðinum væru til að mynda þjónustumiðstöðvar, skilgreindir áfangastaðir ferðamanna þ.m.t. salernisaðstaða, stofnvegir og aðrir vegir, skilgreindar gönguleiðir, stígar og útsýnisþallar og fræðslu- og upplýsingaskilti

Tækifæri liggja því í ýmis konar framkvæmdum og viðhaldi sem fylgir innviðum og innviðapörf í og við jaðar miðhálandisþjóðgarðs.

Aukið samstarf þjóðgarðsyfirvalda og aðila sem stunda atvinnustarfsemi innan svæðisins gæti einnig skapað tækifæri fyrir báða aðila. Þar væri til dæmis hægt að horfa til samstarfs opinberra og einkaaðila (e. public-private partnership). Sú aðferð hefur m.a. verið notuð í þjóðgörðum í Bandaríkjunum og Nýja Sjálandi. Þar er um að ræða langtímaverkefni þar sem einkaaðilar eru fengnir að borðinu til að skila af sér fyrir fram skilgreindri þjónustu yfir ákveðið tímabil.

ÞJÓNUSTA

Stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu þarf, ef vel á að vera, að fylgja aukið þjónustustig á svæðinu. Ef horft er til reynslu annarra landa varðandi ásókn í þjóðgarða, sem og vinsældir þjóðgarðanna þriggja sem fyrir eru á Íslandi, mun stofnun miðhálandisþjóðgarðs að öllum líkindum auka straum almennings og ferðamanna á miðhálandið. Í náttúruverndarlögum er gerð sú krafa að lögð skuli áhersla á fræðslu og upplýsingar til gesta þjóðgarða. Aukin áhersla á fræðslu um náttúru og sögu miðhálandisins mun þannig fylgja stofnun þjóðgarðs. Með aukinni ásókn í

svæðið er einnig líklegt að kröfur gesta er varðar aðgengi, veitingar og gistingu muni aukast og verða fjölbreyttari.

Í umfjöllun um tækifærið *Innviðir* var minnst á samstarf opinberra aðila og einkaaðila. Slíkt má líka sjá fyrir sér í tengslum við þjónustu innan þjóðgarðs á svipaðan hátt og fjallað er um að ofan.

ÚTIVIST/FERÐAÞJÓNUSTA

Ljóst er að ferðaþjónusta er ein meginstoð í þjóðgörðum almennt. Ákveðin svæði miðhálandisins hafa verið vettvangur fyrir útivist og heilsu fólks til langs tíma, m.a. til gönguferða, jeppaferða, vélsleðaferða, veiðiferða og hestaferða. Mikil aukin tækifæri felast í sjálfbærri ferðaþjónustu og náttúruupplifun á miðhálandinu, ekki síst þegar horft er til þess mikla þunga sem þjóðgarðar geta haft sem markaðssetningartæki einir og sér. Að þróa og markaðssetja ferðaþjónustu og útivistarmöguleika innan þjóðgarðs gefur því eitt og sér mikil tækifæri.

Náttúruferðamennska er mest vaxandi grein ferðamennsku í heiminum. Náttúruferðamennska er hugtak sem nær yfir alla náttúrutengda ferðamennsku, svo sem visthæfa ferðamennsku (e. ecotourism), ferðamennsku í víðernum (e. wilderness tourism), jarðminjaferðamennsku (e. geotourism) og ævintýraferðamennsku (e. adventure tourism). Fjölbreytileg náttúruupplifun er undirstaða náttúruferðamennska og er þessi tegund ferðamennsku almennt meira háð gæðum umhverfisins en aðrar tegundir ferðamennsku.

Í ljósi fækkunar víðerna alls staðar á jörðinni aukast verðmæti slíkra svæða og annarra náttúrulegra svæða sem eftir standa. Á Íslandi má enn finna víðáttumikil svæði þar sem náttúran ræður ríkjum og í ljósi þess að náttúruferðamennska er ört vaxandi í heiminum eru þau svæði orðin að mikilvægri auðlind. Mikið hefur verið fjallað um þróun ferðaþjónustu á Íslandi, hvernig hægt sé að þróa greinina í átt að aukinni sjálfbærni og laða til landsins ferðamenn sem skilja eftir sig minna kolefnisspor. Í ljósi þess að ferðamenn sem stunda náttúruferðamennsku sækja í þjóðgarða gæti þjóðgarður á miðhálandinu að mati nefndar stutt við ákjósanlega þróun í þeim efnum.

Í umfjöllun um tækifærið *Innviðir* var minnst á samstarf opinberra aðila og einkaaðila. Slíkt má líka sjá fyrir sér í tengslum við ferðaþjónustu innan þjóðgarðs.

VÖRUR

Landsvæði innan þjóðgarðs fá á sig ákveðinn umhverfisgæðastimpill vegna þeirrar áherslu sem lögð er á að vernda umhverfi og náttúru slíkra svæða. Af því leiðir að auðlindir sem finna má innan svæðisins og nýttar eru til framleiðslu á vöru, geta einnig fengið þess konar gæðastimpil.

Sem dæmi um auðlindir á miðhálandinu sem nýttar eru til framleiðslu vara má nefna ýmis konar jurtir, jökulár og sauðfé sem nærast á afréttum miðhálandisins.

Nú þegar er talsverð nýting víða á miðhálandinu á jurtum, þ.m.t. hefðbundin berjatínsla, fjallagrös og söfnun annarra jurta til skrauts, auk þess sem öflun hráefnis fyrir smáíðnað hefur færst í vöxt.

Árið 1999 gengu alls um 70 þús. sauðfjár á afréttum á miðhálandinu yfir sumartímann, sem þá samsvaraði um 15% heildarfjölda sauðfjár á landinu öllu. Ekki liggja fyrir nýrri heildstæðar tölur um þessa nýtingu en heildarfjöldi sauðfjár í landinu hefur lítið breyst síðan. Öll sauðfjárframleiðsla á landinu er gæðastýrð samkvæmt reglugerð nr. 1160/2013 og felst í því ákveðinn gæðastimpill.

Á miðhálandinu er einnig framleidd orka úr endurnýjanlegum orkugjöfum.

Ljóst er að mörkun/auðkenning vara (e. branding) skipar sífellt stærri sess við sölu í markaðskerfi nútímans. Þannig væri sérstök auðkenning vara, umfram þau gæði sem vörurnar búa yfir núna og bent hefur verið á hér að ofan, möguleg ef varan kemur úr Þjóðgarði. Það gæfi möguleika á því að skapa vörunni sérstöðu og getur aukið líkurnar á að mögulegur kaupandi finni fyrir jákvæðri staðartilfinningu (e. sense of place) gagnvart vörunni. Tækifærin felast þar af leiðandi í því að nýta sér mörkun við að kynna vörur sem koma úr Þjóðgarði. Það er því skoðun nefndarinnar að þau fyrirtæki sem nýta sér miðhálandið til vöruframleiðslu ættu að geta notað merki (e. brand) Þjóðgarðsins í sinni markaðsetningu. Það væri þó háð því að ákveðin skilyrði um vottun varanna væru uppfyllt.

REKSTUR

Stofnun stórs Þjóðgarðs á miðhálandinu fylgir umfangsmikill rekstur og klárlega aukning á þeim rekstri sem fyrir er í öðrum Þjóðgördum og verndarsvæðum sem ná yfir hálandið. Störf af ýmsu tagi verða til við rekstur Þjóðgarðs, svo sem heilsársstörf fagfólks í landvörslu og fræðslu og einnig störf við þjónustu og upplýsingagjöf. Þá er ljóst að árstíðabundin starfsemi og þjónustukaup yrðu töluverð. Fjölbreytt starfstækifæri fylgdu því slíkum rekstri, hvort sem það væri á vettvangi, skrifstofum eða þjónustumiðstöðvum slíks verndarsvæðis.

Í umfjöllun um tækifærið *Innviðir* var minnst á samstarf opinberra aðila og einkaaðila. Slíkt má líka sjá fyrir sér í tengslum við ýmsan rekstur í Þjóðgarði.

RANNSÓKNIR

Óraskað umhverfi er vísindamönnum mikilvægt til að geta stundað rannsóknir. Verndarsvæði eru því vinsæl sem vettvangur ýmissa rannsókna. Sem dæmi um afar áhugaverðar rannsóknir sem fara fram á miðhálandinu má nefna rannsóknir HiRise teymis bandarísku geimvísindastofnunarinnar NASA. Teymið hefur t.d. rannsakað eldgosíð í Holuhrauni sem og hraunflæði frá Lakagígum og borið saman við gögn frá HiRise myndavél NASA af plánetunni Mars. En margt þykir líkt með jarðmyndunum á plánetunni og á miðhálandi Íslands. Samkvæmt þeim vísindamönnum sem vinna að umræddum rannsóknum felast mikil tækifæri í að rannsaka önnur svæði miðhálandisins að því gefnu að þau séu óröskuð.

Þá gætu skapast tækifæri í nærsamfélögum til að byggja upp þekkingar/rannsóknarsetur þar sem sagan, jarðfræðin, menningin og náttúran verði rannsökuð og áhugasamir fræddir um þessi málefni á staðnum. Þau tækifæri væri einnig hægt að nýta til að þróa í samvinnu við menntastofnanir landsins frekara nám í umhverfisfræðum á öllum skólastigum.

SAMRÆMT VALDDREIFT VERKLAG

Aukin þátttaka sveitarfélaga, félagasamtaka, ferðaþjónustuaðila, bændasamtaka og fleiri, í náttúruverndarverkefni á borð við stofnun miðhálandisþjóðgarðs gæti að mati nefndar skapað tækifæri til samfélagssáttar um náttúruvernd. Þátttaka sem flestra getur leitt til aukins skilnings allra aðila á fjölbreyttum áhersluatriðum þeirra sem að verkefninu kæmu.

Ef stjórnun slíks verkefnis er valddreifð og samræmi er í skipulagningu getur myndast samstaða fjölbreytts hóps, auk þess sem viljinn til að ná markmiðum verkefnisins ætti að vera meiri. Nefndin telur mikilvægt að lögð sé áhersla á þennan þátt í vinnu við stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu.

DREIFING FERÐAMANNA

Því fylgja kostir að ferðamenn fari sem víðast um landið. Fleiri landsvæði geta þá notið góðs af fjölgun ferðamanna á Íslandi. Auk þess dreifist álag á náttúru og samfélag sem ferðamennirnir valda. Miðhálandisþjóðgarður með öflugum gáttum, svo sem þjónustumiðstöðvum, rannsóknarsetrum og gestastofum gæti aukið aðdráttarafl svæða á ýmsum stöðum í eða við þjóðgarðinn. Þá má nefna vinnu við áfangastaðaáætlanir landshluta og möguleg samlegðaráhrif þeirra við þjóðgarð á miðhálandinu. Markmið áfangastaðaáætlananna er einmitt að draga fram aðdráttaröfl og skilgreina ferðamannaleiðir í hverjum landshluta.

Tillögur að helstu áherslum í atvinnustefnu þjóðgarðs á miðhálandinu

Helstu markmið með stofnun þjóðgarða eru að vernda náttúruleg vistkerfi, jarðminjar, landslag og menningarminjar og tryggja aðgengi almennings að svæði til sjálfbærrar hefðbundinnar nýtingar, útivistar og til þess að kynnast náttúru og sögu svæðisins. Einnig að styrkja byggð og atvinnustarfsemi í nágrenni þjóðgarðsins, m.a. með því að hvetja til sjálfbærrar nýtingar gæða svæðisins

Miðhálandisþjóðgarður getur verið aflvaki í rannsóknum og fræðslu, sjálfbærri nýtingu og þróun, m.a. á sviði ferðamennsku og landbúnaðar.

Þverpólitísk nefnd um stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu telur að skýr atvinnustefna sé ein helsta forsenda þess að **markmið friðlýsingarinnar náist**. Hlutverk nefndar er að koma með tillögur að áherslum í slíka stefnu. Í þessum kafla verður fjallað um þær áherslur.

Að því sögðu leggur nefndin áherslu á að stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu eigi að tryggja vernd náttúru svæðisins. Telur nefndin að allar athafnir og framkvæmdir á tilvonandi verndarsvæði þurfi að byggja á meginreglu umhverfisverndar, *varúðarreglunni* svokölluðu. Reglan segir að ef hættu er á alvarlegum eða óafturkræfum náttúruspjöllum skal skorti á vísindalegri þekkingu ekki beitt sem rökum til að fresta eða láta hjá líða að grípa til skilvirkra aðgerða sem geta komið í veg fyrir spjöllin eða dregið úr þeim.

Sýn nefndar er því sú að:

Skýr atvinnustefna sem tekur til umsvifa, athafna og framkvæmda í þjóðgarði á miðhálandi Íslands þarf að liggja fyrir við stofnun hans. Atvinnustefnuna á að vinna í samráði við hagsmunaaðila frá grunni og þarf hún að endurspegla kröfur um gæði og öryggi sem gerðar eru til starfsemi innan verndarsvæðis. Náttúran er auðlind miðhálandisþjóðgarðs og öll uppbygging og annað mögulegt álag á náttúruna þarf að byggja á meginreglu umhverfisréttar, varúðarreglunni svokölluðu.

Stefna og mörkun (e. branding) þjóðgarðsins þarf að vera samræmd fyrir svæðið í heild og rekstraraðilar sem eru með starfsemi innan þjóðgarðs eiga að geta nýtt auðkenni (e. logo) hans við kynningu á þeirri þjónustu sem veitt er.

Fræðsla um náttúruverðmæti og miðlun á tækifærum til upplifunar í þjóðgarðinum eiga að vera hluti af stefnu garðsins við að ýta undir fjölbreytta starfsemi innan hans.

Umsjón á svæðinu á að byggja á yfirsýn og samvinnu, og framboð þjónustu þarf að taka mið af eftirspurn, þó þannig að það sé undir þolmörkum náttúrunnar (sbr. varúðarregluna).

Atvinnustefna þarf að byggja á vel útfærðri stefnu um nýtingu ólíkra svæða innan þjóðgarðsins og setja fram áherslur um skiptingu landssvæða innan hans í verndarflokka m.t.t. þessa.

Tryggja þarf að möguleg gjaldtaka í þjóðgarðinum sé unnin í samráði við hagaðila og að ferli mögulegra samningagerða um fyrir fram skilgreind verkefni séu gegnsæ.

Með ofangreinda sýn í huga leggur nefndin til að atvinnustefna miðhálandisþjóðgarðs byggi á nokkrum áhersluatriðum sem verði nýtt sem leiðarljós við nánari útfærslu stefnunnar.

Mynd 2 sýnir tillögur að helstu áherslum í atvinnustefnu þjóðgarðs á miðhálandi Íslands.

Samráð	Öryggi & gæði	Byggða- festa	Auðkenni & mörkun	Auðlindir & uppbygging	Miðlun & fræðsla	Umsjón	Þjónustu- framboð	Gjaldtaka & samningar
Tímanlegt & náíð	Vottuð starfsemi	Starfsemi í heima- byggð	Samræmt & nýtanlegt	Vernd & stýring	Regluleg & fjölbreytt	Samvinna & yfirsýn	Þolmörk & eftirspurn	Gegnsæi & samráð

SAMRÁÐ

Atvinnustefna miðhálandisþjóðgarðs mun hafa áhrif á bændur, útivistarfólk og ferðamenn, og fjölda rekstraraðila sem munu vera með starfsemi innan þjóðgarðsins. Mikilvægt er að stefna strax í upphafi að því að þau áhrif verði jákvæð. Til að svo megi verða þarf að eiga sér stað náíð samráð við hagaðila um þá stefnu sem mörkuð verður. Sérstaklega ber að gæta að ólíkum aðstæðum innan landshluta og einstakra svæða innan miðhálandisins og nálgast samráð með tilliti til þess. Einnig er mikilvægt að samráðið sé tímanlegt í ljósi þess að margar atvinnugreinar byggja á skipulagningu langt fram í tímann.¹

ÖRYGGI & GÆÐI

Innviðaupbygging og annars konar starfsemi í þjóðgarði á miðhálandinu verður að uppfylla kröfur um öryggi og gæði. Með tilkomu þjóðgarðs þarf að vinna út frá því að landnotendur og ferðalangar byggi á ákveðinni upplifun og ímynd miðhálandisins. Því er mikilvægt að bjóða

¹ Í þessu textadrögum eru eingöngu settar fram helstu áherslur í atvinnustefnu. Hér er ekki farið nánar út í aðkomu hagaðila að stjórn garðsins. Ástæðan er sú að nefndin hefur ekki tekið fyrir verkþættina *Áherslur í stjórnskipulag og Áherslur í stjórnunar- og verndaráætlun þjóðgarðs á miðhálandinu*. Þeir verkþættir verða teknir fyrir hjá nefnd eftir áramót. Nánari útfærslur á samráði verður því að finna í þeim tillögum nefndar.

upp á aðstæður, þjónustu og vörur sem hafa sanngildi (e. authenticity value.) og standa undir slíkum væntingum. Gæðin þurfa því að taka til náttúru miðhálandisins, innviða þess, þjónustu og vara. Stefnumörkun sem byggir á þess konar gæðastýringu getur tryggt sjálfbærni svæðisins. Til að meta gæði þurfa að vera til staðar vísar (e. indicators). Þar mætti til dæmi skoða að gera kröfur um að skilyrði vottunarkerfa eins og ISO eða Vakans og gæðastýringu í sauðfjárrækt væru uppfyllt af þeim fyrirtækjum og aðilum sem ynnu að styttri eða lengri verkefnum í þjóðgarðinum, stunduðu þar hefðbundna nýtingu og væru með þjónustustarfsemi á svæðinu.

BYGGÐAFESTA

Markmið verndarflokka Alþjóðanáttúruverndarsambandsins (IUCN, International Union for Conservation of Nature), eru víðast hvar höfð að leiðarljósi við stofnun verndarsvæða. Eitt af markmiðum með stofnun þjóðgarðs samkvæmt IUCN er að ýta undir félagslegan og efnahagslegan ávinning nærsamfélagsins af stofnun slíks svæðis. Eitt af markmiðum með stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu þarf að vera að styrkja byggð og atvinnustarfsemi í nágrenni þjóðgarðsins. Leggja þarf sérstaka áherslu á sjálfbæra nýtingu svæðisins og nýsköpun og þróun atvinnuvega í tengslum við þjóðgarðinn í nærliggjandi byggðum.² Meta þarf að verðleikum staðbundna menningu og þekkingu samhliða öðrum þáttum.

AUÐKENNI OG MÖRKUN

Auðkenni þjóðgarðsins getur á einfaldan en árangursríkan hátt hjálpað til í þjóðgarðinum. Hvort sem um er að ræða einkennisklæðnað og farartæki starfsmanna eða leyfi rekstraraðila með starfsemi í garðinum til að tengja sig auðkenninu getur það hjálpað til við að gera þjónustu sýnilega og vörur eftirsóknarverðar. Að mati nefndar á þjóðgarðurinn þ.a.l. að leggja áherslu á að huga vel að samræmi og nýtingu auðkennis, m.a. svo viðurkenndir rekstraraðilar, sem eru með starfsemi innan hans, geti nýtt það við kynningu á þeirri þjónustu sem veitt er.

MIDLUN OG FRÆÐSLA

Ef uppbygging og starfsemi þjóðgarðsins á að ganga vel þarf að leggja mikla áherslu á miðlun og fræðslu. Öflug miðlun og fræðsla, þ.m.t. vel útfærð samskiptastefna, mun hjálpa til við að auka skilning gesta á náttúru og menningu svæðisins og ánægju þeirra af upplifuninni. Þó auðkenni og mörkun væru samræmd fyrir þjóðgarðinn væri hægt að þróa mismunandi undirauðkenni sem draga fram ákveðna þætti náttúru, landslags, menningar og hefða mismunandi landsvæða. Það væri til dæmis hægt að ímynda sér að landsvæði innan miðhálandisþjóðgarðs miðluðu upplýsingum um mismunandi tækifæri til náttúruverndar, upplifunar og atvinnusköpunar. Þar má nefna eldfjöllin á suðurhálandinu, heiðavötnin á norðvestursvæðinu, víðernin miklu á miðju miðhálandinu, hraunin norðan Vatnajökuls o.fl.

² Mögulegar aðkomu- og umferðarleiðir að þjóðgarðinum og í honum tengjast beint áherslum í atvinnustefnu þjóðgarðs, m.a. styrkingu byggðar og þjónustusvæða (t.d. hálandismiðstöðva og skálasvæða) á miðhálandinu. Í þessum kafla verður ekki fjallað sérstaklega um aðkomu- og umferðarleiðir. Ástæðan er sú að samkvæmt skipunarbréfi nefndar á hún að fjalla sérstaklega um hugsanlegar aðkomuleiðir í þjóðgarðinn. Sá verkþáttur verður tekin fyrir hjá nefnd eftir áramót.

AUÐLINDIR OG UPPBYGGING

Þróun ferðamannaáðstöðu, vega og annarra mannvirkja þarf að taka mið af þolmörkum náttúrunnar, öryggisþáttum og þess sem njótendur svæðisins sækjast eftir á miðhálandinu (t.d. útsýni, lítt snortin náttúra og kyrrð). Spyrja þarf spurninga eins og *Hver er staðarandinn?* og *Hvernig geta innviðir haft sem minnst áhrif á hann eða stuðlað að því að draga hann fram?* Ígrunda þarf vandlega aðgengi að þjóðgarðinum og mögulega uppbyggingu þar sem uppbygging innviða gæti stangast á við varðveislu víðerna, ásýnd náttúrulegra svæða, eða upplifun af lítt snortinni og ómanngerðri náttúru. Þar þyrfti frekar að horfa til þess að beita ítölu eða stýringu á svæðunum. Þá þarf að huga vel að sjálfbærniþættinum með því að nýta sem kostur er krafta vinnuafls af svæðinu og byggingarefni sem ekki er sótt langt að.

UMSJÓN

Tryggja þarf yfirsýn yfir umsjón svæða innan þjóðgarðsins. Nauðsynleg er að fullnægjandi landvarsla verði byggð upp til að tryggja vernd náttúru og menningarsögulegra minja og til að tryggja að ferðamenn fái viðhlítandi leiðbeiningar og fræðslu. Ef þjóðgarður yrði myndaður yfir miðhálandið að öllu eða miklu leyti gæti samvinna þjóðgarðsyfirvalda og einkaaðila/sveitarfélaga varðandi umsjón með ákveðnum svæðum dreift álagi og ábyrgð. Dæmi: Landeigendur, mannvirkjæigendur og rekstraraðilar inna þjóðgarðsins eða í nágrenni hans. Þá þyrfti að skilgreina umsjónaraðila og ferðamannastaði og útfæra í hverju umsjónarlega ábyrgð fælist. Einnig er mikilvægt í tengslum við umsjón svæða og rekstur á svæðum að skilgreina lóðir undir öllum mannvirkjum á miðhálandinu og úthluta þeim fasteignanúmeri. Mörg mannvirki á miðhálandinu (hús og skálar) hafa fastanúmer en standa ekki á skilgreindum lóðum og því ríkir óvissa um skipulagslega stöðu svæðanna.

ÞJÓNUSTUFRAMBOÐ

Greina þarf þjónustuframboð innan væntanlegs þjóðgarðs og þarfir m.t.t. til gistingar, veitingaþjónustu og afþreyingar sem og þjónustu sem hefðbundnar landnytjar kunna að útheima. Þar er grundvallarskilyrði að þolmörk svæðisins séu virt, þ.e.a.s. að hvers konar nýting og úthlutun takmarkaðra gæða spilli ekki náttúru og menningarsögulegum minjum. Þjónusta í miðhálandisþjóðgarði á að byggja á fagmennsku og gæðum sem eykur upplifun gesta og njótenda af svæðinu. Það á bæði við um staðbundna þjónustu við gesti sem og um útivistarferðir, fræðsluferðir, heilsuferðir, o.fl.. Eðlilegt er að gerðar séu kröfur um gæði þeirrar þjónustu sem boðið er upp á. Til dæmis að þjónusta og vörur séu vottaðar af viðurkenndum vottunaraðilum.

Áður hefur verið nefnt að hægt sé að horfa til samstarfs opinberra og einkaaðila. Á það einnig við um þennan áhersluþátt atvinnustefnunnar.

GJALDTAKA OG SAMNINGAR

Náttúruverðmæti miðhálandisins eru sameiginleg auðlind okkar. Þjónustan sem þessi náttúruverðmæti bjóða gestum sínum er af ýmsu tagi. Í ferðaþjónustu er það í formi náttúruupplifunar þar sem gestir nýta sér til ánægju og heilsueflingar það sem náttúran býður upp á, sem aftur getur valdið álagi á takmörkuð gæði. Sama gildir um aðra nýtingu landsins.

Þessum gæðum þarf svo að halda við svo aðdráttarafl svæðisins minnki ekki. Möguleikar til gjaldtöku sem gætu nýst til aðgangsstýringar í tíma og rúmi sem og til að standa undir viðhaldi og gæðum þurfa því að vera til staðar. Slíkar ákvarðanir þarf hins vegar að taka á breiðum grundvelli og í samræmi við heildstæða stefnumörkun stjórnvalda um fyrirkomulag gjaldtöku. Varðandi mögulega samninga hefur verið minnst á samstarf opinberra og einkaaðila. Mikilvægt er að ef af slíkum samningum verður þá muni tímamörk þeirra ráðast af fjárfestingum hvað varðar fasteignir, markaðssetningu og mannauð.

Þá leggur nefndin áherslu á að ferli vegna mögulegrar gjaldtöku og samninga verði gegnsæ.

DRÖG